

Asia: VN/22704/2021

Lausuntopyyntö työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaksi 2030 (KISS2030)

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko ehdotettu kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 tasapainoinen, eli onko kaikki tarvittavat näkökohdat huomioitu?

Suunnitelma on kohtuullisen tasapainoinen, mutta sisältää runsaasti hyvin yleisellä tasolla olevia asioita. Suomen asema globaalissa tilanteessa jää liian suppealle arvioinnille niin mahdollisuuksien kuin erityisesti riskien osalta. Suomen kykyä huolehtia omasta turvallisuudestaan, huoltovarmuudesta ja ruokaturvasta ei ole otettu riittävällä voimakkuudella suunnitelmaa ohjaavaksi tekijäksi.

Maa- ja metsätalouden merkitys jää tarkastelussa enemmän ongelmakeskeiseksi kuin toimialojen toimintakyvyn turvaamiseen tähtäävien keinojen hakemiseksi. Suomella tulee olemaan ja on jo nyt kokoaan suurempi vastuu globaalista ruokaturvasta. Tämä edellyttää, että oman maa- ja metsätalouden taloudellisista toimintaedellytyksistä huolehditaan. Nyt suurin uhka myös ilmaston näkökulmasta sisältyy siihen, että maatalouden harjoittaminen ei ole kannattavaa, tiloja lopettaa ennätystahtiin eikä jatkajia ole tulossa alalle. Metsätaloudessa on vastaava tilanne sitä kautta, että metsien taloudellista käyttöä pyritään estämään poliittisin perustein. Maa- ja metsätalous ei pysty tekemään ilmastotekoja ilman taloudellista tulevaisuutta.

Ohjelman tehokas ja oikeudenmukainen toimeenpano eivät toteudu, mikäli siitä aiheutuvia kustannuksia ei kohdenneta oikeudenmukaisesti. Suunnitelmassa jää epäselväksi, kuka kustannukset maksaa. Maksajan rooli on nyt esitetyssä suunnitelmassa jäämässä maa- ja metsätalouden harjoittajien kannettavaksi maatalouteen ja maankäyttöön liittyen.

Tasapainon osalta tarkastelu on rajoittunut suunnitelmassa vain valtakunnallisen tason aineistoihin. Itä-, Kaakkois- ja Keski-Suomen ELY-keskusten alueella tehty ja nyt käynnissä oleva Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma (<https://www.ely-keskus.fi/web/jarvi-suomen-ilmasto-ohjelma>) on esimerkki laajalla yhteistyöllä alueellisis-ta olosuhteista valmisteltu ohjelma. Nämä tulee ottaa myös huomioon suunnitelmassa, jotta se vasta alueellisiin tarpeisiin.

2. Tarkemmat huomiot luvusta 'Havaitut muutokset, vaikutuskenaariot ja riskit' (Luku 2.2)

Luvussa 2.2.4.3 Seuraukset luonnonvaroille sivulla 24 ja luvussa 2.2.4.9 Yhteisö- ja aluetason haavoittuvuus sivulla 30 on koko suunnitelman tärkeimmät havainnot, jotka tulee nostaa erityisen voimakkaasti esille. Alla ko. kohdat.

”Ilmastonmuutos lisää maataloustuotannon haasteita heikentämällä satomääriä ja –laatua. Peltoviljelylle haasteita aiheuttavat kasvintuhoojien lisääntyvä paine, lisääntyvät rankkasateet ja liian märät pellot, Etelä-Suomen lyhentyvät tai puuttuvat routajaksot, ja erityisesti yhtä aikaa ilmenevä kasvukauden aikainen korkea lämpötila ja kuivuus, ja siten lisääntyvä haihdunta. Tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen vaikutukset maatalouden toimintaedellytyksiin, kan-nattavuuteen ja kilpailukykyyn tulevat lisääntymään. Erityisesti pitkällä aikavälillä sekä Suomeen kohdistuvat että maailmanlaajuiset ilmastonmuutokseen liittyvät uhkat voivat vaikuttaa Suomen elintarvikehuoltoon sekä ruoka- ja ravintoturvaan.”

”Kansalaisten sosioekonominen asema on haavoittuvuustekijä myös elintarvikehuoltoon ja ruokaturvaan liittyen. Äärevöityvät vesiolot ja maatalouden heikko kannattavuus vaikuttavat maatalouden alkutuotantoon ja lisäävät ruokaturvaan liittyviä riskejä Suomessa. Ruokaturva ja ruoan huoltovarmuus ovat nousseet entistä keskeisimmiksi kysymyksiksi sekä COVID-19 pandemian että Venäjän helmikuussa 2022 aloittaman Ukrainaan kohdistuvan hyökkäysso-dan vuoksi. Nämä johtivat tuotantopanosten saatavuuden heikkenemiseen ja hinnannousui-hin, joka heijastuu elintarvikkeiden hintoihin ja saatavuuteen myös Suomessa.”

Maatalous kohtaa kaikki ilmastonmuutokseen liittyvät riskit – haavoittuvuuden, altistumisen ja vaaratekijät. Tähän liittyy maataloustuotannon keskittyminen ja siirtyminen enenevässä määrin idästä länteen ja lounaaseen, heikko kannattavuus ja jatkajien vähyys. Nämä kaikki ovat uhkana huoltovarmuudelle ja maatalouden jatkuvuudelle.

Esimerkki institutionaalisesta haavoittuvuudesta on, että Suomessa elintarvikeketju ei kokonaisuudessaan kann vastuuta ketjun kokonaiskestävyydestä ja sitä kautta kokonaisturvallisuudesta.

Luvusta 2.2.4.4 puuttuu tiestön tarkastelu. Se on nostettu jollain tapaa esille luvussa 2.5.4.2, mutta on syytä tuoda myös aiempaan lukuun sekä kaiken kaikkiaan korostaa sen merkitystä.

Luvussa 2.2.4.7 tuodaan esille, että erityisen alttiita heijastevaikutuksille ovat sellaiset teollisuudenalat, joissa arvoketjujen kriittiset osat sijaitsevat ilmastonmuutokselle alttiilla alueilla Suomen rajojen ulkopuolelle. Vastaavalla tavalla tässä tulee arvioida Suomessa toimivia teollisuudenaloja, joiden omistus on Suomen ulkopuolelle. Tästä hyvänä esimerkkinä lannoiteyritys Yara, jonka toimintatapa suomalaisilla markkinoilla on uhka maatalouden kannattavuudelle.

Luvussa 2.2.4.9 tuodaan hyvin esille suomalaisen yhteiskunnan ongelmat ikääntymisen ja väestön keskittymisen myötä. Samassa luvussa todetaan myös, että kaupungistumiseen liittyy merkittäviä ongelmia ilmastomuutoksen kiihtyessä. Se, mikä luvusta puuttuu on, ettei tämän epäsuotuisan kehityksen hidastamiseksi ja pysäyttämiseksi esitetä toimenpiteitä.

3. Tarkemmat huomionne suunnitelman visiosta ja päämääristä (Luvut 2.3 ja 2.4)

-

4. Näkemyksenne teemasta 'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

5. Näkemyksenne teemasta 'Kokonaisturvallisuus ja yleinen huoltovarmuustyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama Winland -hanke (winlandtutkimus.fi) tarkasteli Suomen energia-, ruoka- ja vesiturvallisuutta tutkimuksen ja tulevaisuusskenaarioiden avulla.

Tutkimuskatsauksessa todettiin, että kokonaisturvallisuuden tarkastelu edellyttää kokonaisvaltaista ja systeemistä ajattelua. Mikäli ajattelu ei täytä näitä kriteerejä ja optimoidaan vain jotain osaluuetta kiinnittämättä huomiota sivuvaikutuksiin, kokonaisturvallisuuden toteutuminen vaarantuu ja ongelmakohdat jäävät huomioimatta.

Winland -hanke tarkasteli erityisesti eri toimijoiden välisen yhteistyön perustana olevaa resilienssiä (toimintakyky vaikeissa tilanteissa, selviämishalu, sinnikkyys, toipuminen). Resilienssille on ominaista, että sitä on tarkasteltava ja siihen vaikuttavat toimenpiteet tulee suunnitella sekä lyhyellä että pitkällä aikajänteellä.

Resilienssin ja kokonaisturvallisuuden kannalta pahin vaihtoehto on, että jonkin yhteiskunnan kannalta tärkeän prosessin yksi osapuoli keskittyy omien tavoitteiden lyhyen aikavälin optimointiin

muiden kustannuksella. Erityisesti tämän tyyppiset tilanteet korostuvat ruokaketjussa, jossa ketjun epätasapaino mahdollistaa lyhytnäköisen toiminnan keskittyneen valta-aseman avulla.

Winland -hankkeen laatimilla tulevaisuuskuvilla luotiin tietoisuutta pitkän aikavälin muutostekijöistä ja uhkista, jotka eivät näy organisaatioiden päivittäisessä toiminnassa. Tulevaisuuskuvat antavat mahdollisuuden testata yhteiskunnan resilienssiä erilaisissa tulevaisuuden olosuhteissa.

Hanke laati ns. Failand -tulevaisuuskuvat, jossa ruoka oli yhtenä tekijänä. Keskeisiä kriittisiä tekijöitä ruoan osalta olivat globaalit ruokakriisit, ilmastonmuutos, elintarvikeketjun vastuullisuus, keskitetyn tuotanto- ja jakelujärjestelmän haavoittuvuus, suomalaisen ruoantuotannon ja -jalostuksen ylläpitomahdollisuudet, eriarvoistuminen, huoltovarmuus sekä ruoan jalostus- ja jakelukapasiteetin varmistaminen.

FAO:n mukaan ruokaturvaan kuuluu ruoan määrä ja saatavuus, ruoan hankintamahdollisuudet, tarjonnan jatkuvuus sekä ruoan hyödyntäminen (<https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm>). Suomen ruokaturvan heikkouksiksi Winland -hanke listasi mm. pohjoisen ja eristyneen sijainnin, riippuvuuden tuontipanoksista, kotimaisen ruoantuotannon kannattavuushaasteet ja arvostuksen laskun sekä liikakulutuksen ja hävikin.

Jyväskylän yliopiston Food System Studies -tutkimusryhmän tutkimus (<https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/research-groups/foodsystem>) totesi, että halvempi ruoka ei paranna ruokaturvaa pitkällä aikavälillä kestävästi, koska alkutuottajan ja elintarvikealan pk-yritysten toimintaedellytykset saattavat heikentyä.

Food System Studies -tutkimus vahvisti halpuuttamisen keskeisen ongelman. Halpuuttamisessa keskitytään ainoastaan kysyntään ja unohdetaan tarjonnan jatkuvuus, joka on FAO:n määrittelemän ruokaturvan keskeinen elementti.

Maatalouden kannattavuusongelmat ja Venäjän sotatoimien vaikutukset maailman elintarvikemarkkinoihin ovat kuin suoraan näiden tutkimusten johtopäätöksistä. Suomalaisen elintarvikeketjun rakenteelliset ongelmat ovat murentaneet kokonaisturvallisuuden ja resilienssin.

Suomessa elintarvikeketjun epätasapaino vallan painoutuessa kaupan keskusliikkeille on esimerkki yhteiskunnan kannalta elintärkeän ketjun yhden osan harjoittamasta osaoptimoinnista. Kovassa kilpailutilanteessa kauppaketjut kilpailevat halvalla hinnalla, jolloin ne ruokkivat tätä negatiivista kierrettä.

Keskeisin ongelma elintarvikeketjussa ja yhteiskunnassa laajemminkin on illuusio halvasta ruoasta. Ruoasta ei tee halpaa se, että sitä myydään halvalla. Halvalla myytävän ruoan todelliset kustannukset maksaa ympäristö, eläimet, työntekijät, maatalousyrittäjät, elintarvikkeen jalostajat ja globaalilla tasolla maailman köyhimmät ja heikoimmat. Halvalla myytävä ruoka on estänyt kokonaisvaltaisen ja kestäväen ruokajärjestelmän rakentamisen.

Jokaisessa maassa tulee olla oma toimiva ruokajärjestelmä. Toimivan ruokajärjestelmän perusta on kannattava maataloustuotanto ja sen päälle rakentuva systemisesti toimiva elintarvikeketju. Nyt on viimeinen aika sen rakentamiselle.

6. Näkemyksenne teemasta 'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Sopeutumissuunnitelmassa tulee nostaa selkeästi esille paikallisen ruoan ja vähintään kotimaisen ruoan merkitys julkisissa hankinnoissa. Kaikki Suomessa suomalaisista raaka-aineista tuotetut elintarvikkeet voidaan jäljittää yksityiskohtaisesti ja mm. eläinten tuotantolosuhteista on saatavissa tietoja. Mitä enemmän käytetään esimerkiksi ulkomaisia elintarvikkeita sitä vaikeampi on tietää niiden alkuperää ja tuotantotapoja sekä -olosuhteita. Silloin vaikutukset ulkoistetaan jonnekin, mihin emme pysty täältä vaikuttamaan.

Ruoan osalta korostetaan vähäpäästöisenä ruokana lähinnä vain kasviksia, järvikalaa ja luomua. Vähäpäästöisyyden määritelmää ei kuitenkaan esitetä eli ilmeisesti lähtöoletuksena on, että em. ruoat ovat vähäpäästöisiä.

Tutkimusten mukaan mm. kouluruokailussa merkittävä osa oppilaista jättää kokonaan osallistumatta ruokailuun ja ruokailuun osallistuvista iso osa ei syö ruoka-annostaan kokonaan. Koko Suomessa ruokahävikin määräksi on arvioitu 400-500 miljoonaa kiloa syömäkelpoista ruokaa vuodessa (Lähde: <https://www.saasyoda.fi/ruokah%C3%A4vikki-suomessa>). Kouluissa ruokahävikin syiksi on arvioitu ruoan laatu ja maku sekä ruokailutottumukset ja kavereiden esimerkki. Myös erikoisruokavalioiden osalta on havaittu, ettei niitä välttämättä syödä, vaikka niitä on tarjolla oppilaiden pyynnöstä.

Oleellista julkisissa ruokapalveluissa onkin, että tarjotaan ruokia, jotka tulevat syödyksi. Syömättä jätetty ateria on ravitsemuksellisesti ja ilmaston kannalta huonoin vaihtoehto.

Ilmasto-opas.fi -sivuilla on listattu suositukset ilmastoystävälliseksi ruoaksi seuraavalla ta-valla (https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/ab196e68-c632-4bef-86f3-18b5ce91d655/ilmastonmuutosta-voi-hillita-ilmastoystavallisella-ruokavaliolla.html#h_Suosituksset_ilmastoyst_v_lliseksi_ruoaksi):

- Syö täysipainoista, kasvisvoittoista ja sesonginmukaista ruokaa: suosi kokojyväviljoja, juureksia, kaalia, sipuleita ja muita avomaakasviksia, perunaa, palkokasveja, siemeniä, pähkinöitä ja kasviöljyjä.
- Suosi luonnonkalaa.
- Vältä runsasta lihankulutusta.
- Korvaa osa lihan kulutuksesta niin sanotuilla vähempiarvoisilla ruhonosilla.
- Suosi lihaa, jonka tuotantotavat edistävät maaperän hiilivaraston kasvamista, ravinteiden kierrätystä ja käytön tehokkuutta ja laidunnusta.
- Vältä ”turhaa syömistä” eli liiallista määrää ja viihdykesyömistä (esimerkiksi makeiset, snacksit, virvoitusjuomat, kahvi, alkoholi).
- Suunnittele kauppamatkat huolellisesti, kulje kauppamatkat jalan, polkupyörällä tai joukkoliikennettä käyttäen. Autoa käytettäessä osta ruokaa kerralla isompi määrä.
- Vähennä ruokahävikkiä eli älä heitä ruokaa roskeen.

Julkisten ruokapalveluiden piirissä olevien vanhusten osalta on erityisen tärkeää, että heille tarjotaan ruokaa, joka on heille mieleistä ja täyttää ravitsemukselliset tarpeet, jotka muuttuvat ikääntymisen myötä.

Kansallisten ravitsemussuosittelujen mukaan ruokavalinnoissa tulee ottaa huomioon kestävä kehityksen näkökulma. Suositusten mukainen, kasvispainotteinen ruokavalio vähentää ruoan ympäristökuormitusta. Ympäristöystävällisessä ruokavaliossa suositaan monipuolisesti kotimaisia satokauden vihanneksia, juureksia, palkokasveja, sieniä, hedelmiä ja marjoja sekä tarjotaan punaista lihaa kohtuudella. Kestävä kehitys tukeviin valintoihin kuuluvat myös peruna, vilja tai viljalisäke riisin tilalla, kala (etenkin järvikala), rypsiöljy, kasvirasvavälite ja janojuomana vesijohtovesi. Enenevästi myös ikääntyneet ovat ympäristö- ja ilmastomuutostietoisia ja haluavat edistää kestävyttä ruokavalinnoillaan.

lääkäiden kohdalla on kuitenkin huomioitava ruokatottumukset ja makumieltymykset, jotka saattavat rajoittaa uusien kasviproteiinivalmisteiden hyväksymistä ja käyttöä. Niukasti syöville, huonoruokahaluisille on tärkeää tarjota maistuvaa, tuttua ruokaa. Tämä vähentää myös ruokahävikin syntymistä (Lähde: Vireyttä seniorivuosiin – ikääntyneiden ruokasuositus, THL Ohjaukset 4/2020).

Edellä esitetyn perusteella on syytä laajentaa sopeutumissuunnitelman näkökulmaa kokonaisvaltaisempaan suuntaan.

Eryteisesti itäsuomalaisen maatalouden ja sen kautta maaseudunkin tulevaisuus kytkeytyy vahvasti nautaan, joka soveltuu luontaisesti alueellemme luonnonolosuhteista johtuen. Nautaan on kohtalonyhteys myös merkittävältä osin peltoviljelyllä, josta valtaosa tuottaa kotieläimille rehua pääosin nurmen muodossa. Pelloistamme vain pieni osa soveltuu suoraan ihmisille käyttökelpoisen ravinnon raaka-aineen tuottamiseen, mutta nauta pystyy tähän ja samalla ylläpitää luonnon monimuotoisuutta.

Maataloudella on merkittävä rooli ilmaston kannalta, mutta vastatakseen vaatimukseen tarvitsee se tutkittua tietoa ja sen pohjalta luotuja välineitä ja teknologiaa. Vain kannattava maatalous voi vastata ilmasto- ja ympäristöhaasteisiin. Kaupungit ja kunnat voivat osaltaan olla tukemassa oman alueensa elintarviketuotantoa ottamalla myös maatilat mukaan elinkeinotoiminnan kehittämiseen ja sitä kautta varmistamaan lähellä tuotetun ilmastoystävällisen ruoan saatavuuden.

Maatalouden ilmastotyöstä löytyy lisätietoja mm. täältä: <https://www.mtk.fi/ilmastotiekartta>.

MTK on tehnyt yhdessä eri tutkimuslaitosten kanssa myös vesiohjelman (<https://www.mtk.fi/vesiohjelma>), maaperäohjelman (<https://www.mtk.fi/maaperaohjelma>) sekä luonnon monimuotoisuusohjelman (<https://www.mtk.fi/-/luonnon-monimuotoisuusohjelma>). Nämä kaikki kytkeytyvät toisiinsa.

Maatalouden tärkein tehtävä on tuottaa korkealaatuisia ruoan raaka-aineita hyödyntämällä peltojen tuottopotentiaali mahdollisimman tehokkaasti. Tämä edellyttää mahdollisuutta ravinteiden käyttöön tasolla, joka mahdollistaa jokaisen viljelykasvin satopotentiaalain täysimääräisen hyödyntämisen.

Jokainen pelto on erilainen ja eri kasvit edellyttävät niille parhaiten sopivaa lannoitusta. Maataloudelle esitetyt rajoitukset eivät riitä kattamaan kasvien ravinnetarpeita ja jo tähänkin saakka voimassa olleet rajoitteet ovat useissa tapauksissa köyhdyttäneet peltojen ravinnetilaa, kun sadon mukana on poistunut ja poistuu enemmän ravinteita, mitä niille on mahdollista lannoituksen kautta antaa.

Perusteettomat rajoitukset ravinteiden käytölle uhkaavat suomalaista maataloutta ja sitä kautta huoltovarmuutta heikentämällä maatalouden kannattavuutta ja tuottavuutta. Nykyisessä maailmantilanteessa tavoitteen tulee olla juuri päinvastainen – maatalouden kannattavuutta on parannettava ja tässä keskeistä on peltojen tuottopotentiaalain ja viljelykasvien satopotentiaalain täysimääräinen hyödyntäminen.

7. Näkemyksenne teemasta 'Infrastrukturi ja rakennettu ympäristö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Valtion väyläverkoston investointiohjelma ja Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma (Liikenne12) ovat kokonaisuudessaan epätasapainoisia koko maan tarpeiden näkökulmasta. Ne keskittyvät suurien kaupunkien ympärille ja niiden välillä olevan väyläverkon kehittämiseen. Vaikutusarvioissa on keskitytty vain sovittujen hankkeiden arviointiin eikä arvioitu sitä, mikä vaikutus ohjelmalla on alueille, joille hankkeita ei kohdenneta.

Ohjelmista puuttuu kokonaisvaltainen näkemys ja sen myötä toimenpiteet, joilla huolehditaan koko maan väyläverkon tarpeista ja merkityksestä elinvoiman lisäämiseen. Valmistelusta muodostuu kuva, että investointiohjelma on osa ns. keskittämispolitiikkaa, mikä käy ilmi mm. useissa kohdissa esille tuotuun haluun yhdyskuntarakenteen tiivistämisestä.

Liikenne 12 -tavoitteissa todetaan, että liikennejärjestelmä takaa koko Suomen saavutettavuuden ja vastaa elinkeinojen, työssäkäynnin ja asumisen tarpeisiin. Liikenne 12 suunnitelman sosiaalisessa kestävyudessa todetaan, että ”liikennejärjestelmällä on oltava kyky varmistaa liikkumisen edellytykset mahdollisimman samanarvoisesti riippumatta yksilöiden sosioekonomisesta taustasta, fyysisistä ominaisuuksista tai asuinpaikasta”. Näitä ei ole huomioitu investointiohjelman tavoitteissa eikä niitä ole arvioitu muuttuneen toimintaympäristön näkökulmasta.

Alueiden erilaisuutta ja sitä kautta eri toimenpiteiden vaikuttavuutta ja merkitystä ei valmistelussa ole arvioitu eikä otettu huomioon. Mikäli ainoa kriteeri investointien kohdentamiseen on liikennemäärät, johtaa jokainen investointikausi tätä ruokkivaan kierteeseen: investoinneilla luodaan uusia investointitarpeita samoihin kohteisiin pieneen joukkoon suuria kaupunkeja. Kaikki tämä raha on pois muun Suomen väyläverkon kehittämisestä ja lisää siten eriarvoisuutta kiihtyvällä tahdilla.

Venäjän toimet vaikuttavat liikennemäärien ja -muotojen muutokseen erityisesti Itä-Suomessa, kun Saimaan kanavan kautta tapahtuva liikennöinti on käytännössä loppunut. Suomi myös korvaa venäläistä tuontienenergiaa pääosin metsäenergialla, mikä lisää merkittävästi maantiekuljetusten määrää ja erityisesti alemman asteisella tieverkolla. Nykyisellä tienpidolla Itä-Suomen tieverkko ei tule kestävään tätä liikennemäärien muutosta, mutta sitä ei investointiohjelmassa arvioida lainkaan.

Edelleen investointiohjelmassa todetaan varsin kevyesti, että ”kansainvälisiin tuotantoketjuihin ja kuljetuksiin voi esimerkiksi maailmanpoliittisen tilanteen muutosten vuoksi tulla nopeastikin merkittäviä muutoksia”. Käytännössä tämä on jo tapahtunut, minkä tulee näkyä investointiohjelmassa sekä myös tässä sopeutumissuunnitelmassa.

Venäjän toimien aiheuttamat muutokset tavaraliikenteessä ja energiahuollossa muuttavat koko suomalaisen yhteiskunnan rakenteita eikä pelkästään harvojen kasvukeskusten osalta. Mikäli Suomessa ei laadita ja myös toteuteta kokonaisvaltaista koko maan ja koko väyläverkostoa kattavaa investointiohjelmaa tulevat kasvukeskusten ja vientisatamien saavutettavuusongelmat olemaan

pienimmästä päästä olevia ongelmia. Mikäli puu, energia ja ruoka eivät pääse lähtöpäästä liikkeelle ei loppupäällä ole merkitystä. Tämän vuoksi on laadittava valtion väyläverkon kriisiajan investointiohjelma, jolla nämä tilanteet pystytään estämään.

Liikenneverkon strateginen tilannekuva Suomessa on puutteellinen, koska se ei sisällä ajantasaista tietoa koko valtion ylläpitämän väyläverkon tilasta. Suunnitelman keskiössä on suurten kaupunkien saavutettavuus sekä yhdyskuntarakenteen eheyttäminen. Molemmat ovat tavoitteita, jotka heikentävät maaseutumaisten maakuntien, kuten Etelä-Savon asemaa suhteessa näihin nk. kasvukeskusmaakuntiin. Samalla heikennetään koko Suomen kykyä vastata Venäjän tilanteesta johtuviin muutostarpeisiin mm. energiahuollossa, mikä heijastuu suoraan kykyyn vastata ilmastonmuutokseen.

Saavutettavuudessa on keskitytty vain määränpäähän ja jätetty kokonaan arvioimatta lähtöpää. Jokainen liikennesuorite lähtee jostakin, oli kyse sitten ihmisistä, raaka-aineista, jalosteista tai palveluista. Etelä-Savon maakunnasta lähtee merkittäviä määriä luonnon tarjoamia raaka-aineita (maa- ja metsätalous sekä matkailupalvelut), mikä edellyttää toimivaa alemman asteista tieverkkoa. Nykyisellään valtion vastuulle kuuluva alemman asteinen tieverkko on jätetty käytännössä heitteille, mikä vaarantaa sekä alueen elinvoiman että em. raaka-aineista riippuvaisten toimialojen toimintakyvyn. Pelkkä panostus ruuhkien purkamiseen suurten kaupunkien ympärillä ja yksittäisten vientisatamien toimintakyvyn edistämiseen ovat sekä epätasa-arvoista että lyhytnäköistä liikennepolitiikkaa.

Väyläverkon investointeja ja ilmastonmuutoksen vaatimia toimenpiteitä arvioitaessa on arvioiden perustuttava eri osissa maata eri kriteereihin, koska toimenpiteiden tarpeet ja vaikutukset ovat erilaisia. Ruuhkien purkamiseen osoitettavat rahat Helsingissä, Tampereella tai Turussa ovat vaikuttamista seurauksiin unohtamalla niiden syyt. Se, että Etelä-Savossa ei ole ruuhkia kuin kesäaikana vapaa-ajan asukkaiden seurauksena ei ole peruste olla kohdentamatta investointeja tänne. Viitostien remontti oli hyvä alku, nyt tarvitaan toimenpiteitä alemman asteiselle tieverkolle. Ihmisten ja tavaroiden tulee liikkua muuallakin kuin vauhdilla läpi maakunnan.

Suurten kaupunkien ja elinkeinoelämän tulee ottaa suurempaa roolia paikallisissa liikennehankkeissa. Niillä on merkittävästi paremmat edellytykset kantaa vastuuta kuin alueiden, joissa kärsitään muuttotappiosta ja väestön nopeasta ikääntymisestä. Nykyisessä muodossa investointiohjelma kiihdyttää tätä eriarvoistumiskehitystä.

Valtion väyläverkon investointiohjelma 2023-2030 tekee selkeitä poliittisia valintoja, mikä osa maata on tärkeää ja, mikä ei. Tämä tuodaan esille myös tavoitteena muokata Suomen aluerakennetta eli keskittää toiminnot suuriin kaupunkeihin heikentämällä muun maan liikenneverkkoa. Tätä vahvistaa se, että ihmisten keskittyessä keskittää se myös verotuloja, mutta verotuloja saavat kaupungit eivät kuitenkaan osallistu kasvaviin liikenneverkon investointikustannuksiin. Nämä kasvavat kustannukset

jäävät valtion kannettaviksi ja heikentävät kasvukeskusten ulkopuolisten alueiden kehittymisedellytyksiä.

Tämä ja kaikki edellä lausunnossamme esille tuotu osoittaa sen, että investointiohjelman laadinnassa ei hahmoteta kokonaisuuksia ja tehtävien investointipäätösten vaikutuksia. Ohjelman suurin puute on, että tekemättä jätettävien investointien arviointia ei tehdä. Näillä kaikilla on liikenneverkon kautta konkreettisia vaikutuksia kykyyn vastata ja sopeutua ilmastomuutoksen tuomiin haasteisiin.

MTK-Etelä-Savo ja MTK-Pohjois-Karjala teettivät syksyllä 2020 ja talvella 2021 jäsenistölleen kyselyn liittyen valtion alemman asteisen tieverkon kuntoon. Vastauksia saatiin lähes 1 000 ja niiden yhteenvedona voidaan todeta, että valtion alemman asteisen tieverkon kuntoon ja kunnossapitoon ollaan tyytymättömiä.

Kyselyjen pohjalta tieasioista alueellamme vastaava ELY-keskus kutsui koolle palaverin, jossa oli mukana em. MTK-liittojen ja keskusliiton edustus sekä tienpidosta vastaavien urakoitsijoiden edustus. Viranomaisia edustivat ELY-keskusten ja Väyläviraston virkamiehet. Palaverissa käytiin kattavasti läpi tekemämme kyselyn tulokset sekä viranomaisten ja urakoitsijoiden katsaukset tilanteesta. Kaikilla oli varsin yhtenäinen näkemys tilanteesta ja sen parantamistarpeista.

Yksittäisenä asiana esille nousi, että tienpidon tutkimus- ja kehittämistoiminta vaikuttaa olevan varsin huonosti resursoitua ja suunnittelematonta. Väylävirasto tekee jossain määrin t&k -toimintaa, johon syötteitä tulee urakoitsijoilta ja aliurakoitsijoilta. Kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä toimintaa ei kuitenkaan vaikuta olevan.

Ilmastonmuutos muuttaa ja on jo muuttanut talvia entistä lyhyemmiksi, mikä heijastuu erityisesti alemman asteisen tieverkon kuntoon sen heikkenemisenä. Talvien lyheneminen vaikuttaa myös aliurakoitsijoiden ansaintamahdollisuuksiin, mikä vähentää kiinnostusta urakointia kohtaan. Ala kärsii myös ammattitaitoisen työvoiman pulasta. Jotta biotalouden raaka-aineet saadaan myös tulevaisuudessa ja Venäjän tilanteesta johtuen enenevässä määrin liikkeelle maaseudulta, tulee tiestön kuntoon panostaa. Tämä edellyttää myös uusia välineitä, mikä edellyttää systemaattista tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

8. Näkemyksenne temasta 'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

9. Näkemyksenne teemasta 'Terveysten suojeleminen ja edistäminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

10. Näkemyksenne teemasta 'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojeleminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

11. Näkemyksenne teemasta 'Alue- ja kuntatason ilmastoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

12. Näkemyksenne teemasta 'Tietopohjan vahvistaminen ja tiedon jalkauttaminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

13. Näkemyksenne teemasta 'Viestintä ja vuorovaikutus' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

14. Näkemyksenne teemasta 'Kansainvälinen yhteistyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

15. Näkemyksenne teemasta 'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

16. Näkemyksenne luvun 2.5.13 lisäselvitystä vaativista toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

17. Miten arvioisitte suunnitelman toimenpiteiden vastuuttamista? Mahdolliset toimenpidekohtaiset ehdotuksenne toteuttajien lisäämiseksi tai poistamiseksi?

-

18. Millaisena näette oman organisaationne tai edustamanne tahon roolin sopeutumissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisessa?

-

19. Tarkemmat huomiot vaikutustenarvioinnista (Luku 2.6)

-

20. Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta.

"Ilmastonmuutokseen liittyvät alueelliset haavoittuvuudet ja ominaispiirteet Suomessa - Tarkastelu Kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman 2030 taustaksi -raportissa Etelä-Savon tarkastelu on merkittävästi suppeampi kuin muissa maakunnissa. Etelä-Savossa on huomioitu ainoastaan väestö sekä vesivarat ja vesihuolto. Tämä on korjattava vastaamaan muita maakuntia.

Maatalouden jatkuvuus on turvattava koko Suomessa

Kantar TNS Agri Oy:n tuoreen Maatilojen kehitysnäkymät -tutkimuksen mukaan maatilojen määrä ja erityisesti kotieläintuotanto on vähenemässä rajusti Etelä-Savossa sekä koko Itä- ja Kaakkois-Suomessa. Vuonna 2030 Etelä-Savossa ainoastaan 59 % nykyisistä tiloista jatkaisi tuotantoa ja ainoastaan 8 % tiloista on näköpiirissä jatkaja. Maitotiloista Etelä-Savossa vain joka neljäs jatkaisi maidontuotantoa ja merkittävä osa itäsuomalaisista maitotiloista aikoo lopettaa maatalouden kokonaan vuoteen 2030. Investointeja kotieläintuotantoon Etelä-Savossa harkitsee vain neljä (4) prosenttia tiloista.

Suurimmat syyt lopettamiselle ja investointien vähäisyydelle ovat:

- alhainen tyytyväisyys omaan työhön maatalousyrittäjänä
- heikentynyt arvio omasta työkyvystä
- negatiivisen ilmastokeskustelun vaikutus investointihalukkuuteen ja erityisesti mielialaan
- heikko kannattavuus
- heikosta kannattavuudesta johtuvat esteet tuotantorakennusinvestointeihin
- yleinen epävarmuus tulevast.

Etelä-Savossa yli puolet peltoalasta on erilaisilla nurmilla, mikä kertoo alueen soveltumisesta erityisesti nautakarja-, lammas- ja hevostalouteen. Alueella on myös vahvaa erikoiskasvien tuotantoa, mutta valtaosin pellot soveltuvat nurmi- ja muiden rehukasvien tuotantoon.

Etelä-Savossa on edelleen myös Suomen pienin tilakoko, johtuen alueen metsä- ja vesistövaltaisuudesta. Maantieteellisesti suuressa maakunnassa maataloutta harjoitetaan koko maakunnan alueella, mutta tilat ovat harvassa samoin kuin pellot. Verrattaessa Etelä-Savo esimerkiksi Varsinais-Suomeen tai Etelä-Pohjanmaahan voidaan nähdä, että esimerkiksi Salon kaupungissa tai eteläpohjalaisilla yli 100 hehtaarin tiloilla on molemmilla enemmän peltoa kuin Etelä-Savossa on peltoa yhteensä. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että pellon kysyntä ja tarjonta sekä kotieläintuotanto ja kasvintuotanto kohtaavat hyvin eri tavalla.

Etelä-Savo samoin kuin koko Itä- ja Kaakkois-Suomi ovat kärsineet jo pitkään Suomessa harjoitettavan maatalous- ja ympäristöpolitiikan epätasapainosta. Yhden politiikan malli sekä mm. ympäristökorvausjärjestelmän leikkaaminen Itä- ja Kaakkois-Suomesta yhdessä elintarviketeollisuuden toimien kanssa ovat suosineet ja kiihdyttäneet maatalouden siirtymistä Lounais- ja Länsi-Suomeen.

Ilmastonmuutoksen sopeutumissuunnitelma ei osaltaan saa kiihdyttää tätä epätoivottua kehitystä suosimalla alueita, joilla on paljon peltoa ja sen myötä enemmän mahdollisuuksia mm. ravinteiden käyttöön. Lisäksi näillä alueilla on paikoin erittäin voimakkaita kotieläin keskittyymiä, mikä aiheuttaa aivan eri mittaluokan ympäristövaikutuksia kuin Itä- ja Kaakkois-Suomessa.

Koronapandemian ja Venäjän sotatoimien vaikutukset heijastuvat Suomeen tavoilla, jotka entisestään korostavat Etelä-Savon ja myös koko Itä- ja Kaakkois-Suomen merkitystä varsinkin huoltovarmuuden ja turvallisuuden näkökulmasta. Tämä tarkoittaa, että kaikki hallinnon toimet tulee keskittää maatalouden kannattavuuden ja sen myötä jatkuvuuden turvaamiseen. Ilman niitä ei ole olemassa huoltovarmuutta.

Kallio Vesa
MTK-Etelä-Savo ry.